

DUMITRU POPESCU

FOGHÁZBAN

■ Az ideiglenes kormány 1990. január 12-én letartóztatott. Nem küldött értem rendőröket vagy katonákat, hogy bekísérjenek. Egy nappal korábban egyszerű idézést kaptam, amelyben az állott, hogy meg kell jelennem a Főügyészségen. Csodálkoztam, hogy ezt az intézményt még nem szüntették meg. Az idézés nem keltett bennem éles veszélyérzetet. Tudtam, hogy december 22-én délben letartóztatták [Manea] Mănescut és [Emil] Bobut, akik Ceaușescu társaságában távoztak, majd Snagovon felejtették őket, amikor a helikopter leszállt, később pedig [Ion] Dincát és [Tudor] Postelnicut is, őket tudtommal a KB épületében. Azt hiszem, szintén letartóztatásban volt Nicu Ceaușescu, akit hasba szúrt egy őrült vagy fizetett gonosztevő, nem tudom, ki volt, s akit a tévéstudióban felpofozott egy újságíró, korábbi protezsáltja. Kiderült, hogy Zoe is fogságban van, akárcsak a Ceaușescu család több más tagja. Ám azóta közel három hét telt el, és a PVB [Politikai Végrehajtó Bizottság] tagjait senki nem háborgatta, úgy tűnt, mintha megtették volna, amit tenni kellett. Időközben megnyugtatót az üzenet is, hogy akadálytalanul kérhetem a nyugdíjazásomat. Persze nem örvendtem annak, hogy dolgom akadt a főügyészséggel. Soha törvényszéken nem jártam, és nem volt túl hízelgő véleményem az igazságszolgáltatásról. Nem törlődött ki emlékezetemből sem a sztálini perek, sem a háború után nálunk is felállított népbíróságok emléke, s nem utolsósorban az a

Egy nap a foglárók
bejöttek a cellába, s
mindegyikünknek
átadtak egy nagy,
vaskos borítékot...

Dumitru Popescu: Cronos autodevorându-se. Reducția celulară. Memorii V. Curtea Veche, Buc., 2007. A válogatásunkban olvasható részletek a 123–129, 165–169, 174–181, 196–202, 224–231. oldalakon találhatók. (A ford.)

Constanța-i könyvelő, akit egy hazafias verseket tartalmazó kéziratért elítéltek, s akit magam is segítettem kihúzni a csávából.

Szorongást azonban nem éreztem, afféle gyászos előérzetem pedig, hogy az idézést követően nem térek haza, pláne nem volt. [...]

Az ügyészségen megnyugodtam. A tágas földszinti előcsarnokban nem tolongtak, a légkört normálisnak, civilizáltak találtam, és meleg volt. Ráadásul már ott várakozott fesztelenül, szinte vidáman Ștefan Andrei és Gogu Rădulescu – mindkettő barátom. De lassan rájöttem, hogy csak adják a bátrát, s a könnyedség felszíne alatt súlyos nyugtalanság vibrál, mint amikor a lelket kezdi átjárni a hideg.

Estig azzal telt az idő, hogy megírtam az ügyészek által kért nyilatkozatot. Azt várták tőlem, hogy indokoljam meg, miért fordította a pártvezetés romboló irányba a gazdaságot, és írjam le a lehető legnagyobb részletességgel a PVB december 17-i ülését, amikor szerintük döntés született a forradalom elfojtásáról, a nép kiirtásáról. Rájöttem, hogy azokra a vádakra kell válaszolnom, amelyek alapján Ceaușescut agyonlőtték: a nemzetgazdaság alácsúszása és a népiirtás elrendelése. A jelek szerint azzal még nem vádoltak, hogy eltűnt az állam kincstárából néhány milliárd. A párbeszédet – mondták – szabadlábbon folytathatjuk, letartóztatásról szó sincs, az ügyészeknek nem volt letartóztatási parancsuk, és biztosítottak arról, hogy mihelyt befejezem az írást, akadálytalanul távozhatom. [...]

Nyolc vagy kilenc óra tájban az emeletünket váratlanul fegyveres alakulat szállta meg, a katonák az ablakok és az ajtók mellett, de a folyósón is lövésre kész fegyverekkel állást foglaltak. Az intézkedésnek a jelek szerint két célja volt: megvédeni az épületet az esetleges külső támadástól (vagyis szimatomból nem csalt meg, beigazolódott, hogy nem hiába éreztem reggel: a város levegőjében rejtett veszély terjeng, amelyet az emberek is érzékelnek), egyúttal pedig őrizni bennünket (nem tudtam, a többiek hol tartózkodnak, reggel óta, amikor az előcsarnokban elváltunk, nem láttam őket). Megjelent az ügyész, aki korábban hol alattomosan és fenyegetően, hol színlelt nyájassággal tárgyalt velem, és közölte: nem kell tovább írnom. Mivel a városban „események” zajlanak, nem mehetek haza, ahogy korábban megegyeztünk, az éjszakát kivételesen fogásban kell töltenem. Utólag megtudtam ezt azt az akkor este Bukarestben történt eseményekről. Akkor játszották ki a jelek szerint utolsó kártyájukat a Kelet és a Nyugat szponzorai, ez konkretizálódott a hatalmat már birtokló Iliescu-csoport (perdöntő) összecsapásában a Mazilu-féle csoporttal, amely mintha az égből pottyant volna, és oda is szívódott volna fel a kudarc után. (De miért Mazilu? Mit képviselt Romániában ez az alak?). [...]

Az olteniței tengődés napjaiban a hatalom részéről kapott második csapás „a négyek” elítélése volt. A hatalom friss birtokosai rájöttek arra, hogy az élvhajhász álfilozófus, Voican elmélete – félelemmel legyűrni a közvéleményt, megbénítani az új vezetés ellenzékét, akármilyen tarka, szedett-vedett, tartást és szakértelmet nélkülöző volt is –, ez a fasiszta fogantatású elmélet, hogy hatásos legyen, nem várhatja ki, amíg lezajlik a PVB tagjai ellen a hosszas és nehézkes per. Azonnali, átütő erejű demonstrációra volt szükségük, újabb lélegzetelállító villámcsapásra. Nem az igazságtétel foglalkoztatta őket, hagyták magukat sodortatni a Târgoviștén végrehajtott gyászos kivégzéstől, ahol az igazságszolgáltatás egy groteszk színjáték keretében engedelmesen a félelemkeltés sokkjának szolgálatába állott. [...] Manea Mănescu, Emil Bobu, Ion Dinca, Tudor Postelnicu – mint ismeretes, ők voltak „a négyek”. Perük a mi letartóztatásunk után zajlott, ennél fogva nem volt módom a televízióban követni lefolyását, amit róla tudok, másoktól hallottam. Rideg, katonás, zsarnoki esemény volt. Az utolsó szó jogán mindegyikük egy-egy percet beszélhetett. Előzetesen vagy a tárgyalás szünetében ígéretet kaptak: ha nem nehezítik meg a bíróság dolgát, számíthatnak jóindulatára. Ez egyeseket – miután még sokkos állapotban voltak – arra késztetett, hogy ne is védekez-

zenek, hanem inkább hamut szórjanak a fejükre képzeletbeli bűnökért, amelyek nem is alkották a per tárgyát. [...]

Egyszer csak eljutott hozzánk a hír, hogy ítéletet hirdettek. Nem is tudom, ki újságot el, talán a kapitány. Népi társas vádolták és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték őket. Mit mondjak? Összevettem a büntetést és a személyt – ez a legsúlyosabb módja az igazságtalanság érzékelésének. Az emberiség elleni bűntettel, egy etnikai, vallási vagy nemzeti közösség kiirtásának (valóra is váltott) szándékával vádolják Manea Mănescu-t? De hiszen én ismertem ezt az embert – egy légynek nem tudott volna ártani! Azoknak a bírácoknak elment az eszük?

Nem ment el! A saját perünk során rájöttem, a bírác eszüknél vannak, éppen csak egyeseket foglalkozásuk annyira elembertelenít, annyira beléjük ivódik az érzéketlen kegyetlenség, látásuk annyira megzavarodik, hogy az „ügy” háttérét már nem is látják. [...]

Négy hónap múltán elvittek onnan. Elhárult a veszély, hogy fogva tartásunk előidézzék akár egy külföldi különítmény, akár belföldi „halálbrigád” beavatkozását – mert hát ez készítette arra fogva tartóinkat, hogy éjjel-nappal tankokkal, a háztetőkön elhelyezett gépfegyverekkel, a folyósón tartózkodó katonákkal őrizzenek. [...]

Katonai szempontból végre normálisan fogva tartottak lettünk, annál is inkább, mivel vádlóink egytől egyig arra a következtetésre jutottak: eljött az ideje, hogy politikai foglyokból átváltozzunk közbűntényesekké. [...] Nem árulták el, hova visznek, de azért megtudtuk, hogy a belügyminisztérium és a főügyészség fogdájáról van szó – egy bevehetetlen, maximálisan biztonságos, minden oldalról védett épületről. [...]

Estére be is költöztünk. Nem láttunk mást, mint egy néptelen, csendjével a sürgősségi kórházakra emlékeztető folyosót, valamint a cella kívülről vasrudakkal ellátott, szegecselt ajtaját. Miután elült a nagy erővel megrántott tolózárak okozta zaj, egymásra néztünk mi, eggyüvé zártak: Gere Mihály, a pártgazdaság idős főnöke, Constantin Radu, a káderosztály vezetője és jómagam. A zárkát három vaságy befogadására méretezték. Az egyik sarokban nyitott törökvécé, műanyag lemezzel lefedve, mosdóagyló helyett pedig egy gumicső. Polc gyanánt a falba szerelt lécs a csuproknak, az ételt ugyanis az ágyon ülve fogyasztottuk el. Sodronybetétes, kissé megnyitott ablak, s az ajtó, ahogyan belülről látszott, a beléje vágott kis deszka csapóablakkal – ezzel az utolsó részletig leírtam új otthonunkat. És még – szinte elfeledtem – a mennyezet közelében, az ajtó fölött, zöldesfehér fényű neoncső, amely úgy világított, mint éjszaka egy teherautó fényszórója. Esteledéskor felgyújtották, és reggelig égett, amikor feljött a nap, hogy az ember csak akkor tudjon aludni, amikor a fáradságtól homályba borul az agya. [...]

Nehéz volt hozzászoknunk új öreinkhez. Azoknak a romlatlan embereknek, akiknek az elvesztését most fájlaltuk, véletlenül kellett foglári teendőket ellátniuk – ők elfogadták a tekintet szabadságát olyan személyek részéről, akikkel szemben nem tápláltak ellenérzést, és az emberségnek a szolgálat megkövetelte hiányát magán jellegű emberséggel helyettesítették. Az itteniek hivatásos fegyőrök voltak – bennük már rég elmosódott a határ nyilvános és magánszféra között. munkájuk amolyan eleven bábokra irányult, s mindaddig, amíg ezek engedelmesen követték az utasításokat (bármilyen értelmetlenek és gyötrelmesek voltak is), nézésük kifejezéstelen maradt, világosan jelezve, hogy őket semmi más nem érdekli. Elég volt azonban a legkisebb ellenkezés, munkájuk akár szándékolatlan akadályozása, máris dühbe gurultak, arcuk elkomorult, tekintetük elfátyolosodott, és érezni lehetett, hogy karjuk már-már ütésre lendül. Emellett elvárták, hogy minden mozdulat vagy szó tiszteletteljes alázatot fejezzon ki, az őrizetes önérzetét összetévesztették az ellenállással vagy lázadással.

A második nap reggelén a korosabb, testes Gere Mihály a törökvécén összezsugorult, és nem tudott felállni. Még csak nem is végezte el a szükségét. Raduval közösen

üggel-bajjal kiemeltük onnan, ő azonban megijedt, és sírva fakadt – a megaláztatás és a szégyen hatására, meg amiatt is, hogy nem végezte el a dolgát, de az erőlködéstől a szíve is rendetlenül vert. Dörömböltem az ajtón. Abban a nagy némaságban bizonyára messze elhallatszottak az ütések, de nem jött senki. Egyszer csak azt láttam, hogy nyílik a csapóablak, és benne megjelenik egy fél arc.

A szolgálatos foglár – sovány, sápadt, aszott arc – szótlanul figyelt. Hallotta és felfogta, miről van szó. A bőbeszédű Radu elejétől fogva előadta a történeteket. Unottan pislogott: „És mit akarnak?” „Egy ülőalkalmatosságot – válaszolta Radu –, amelyik ilyen magas, aztán meg...” – és mutatta a kezével, milyen legyen. „Olyasmi nincs” – szólott a koravén merev, fakó arccal, miközben a szeme is alig rebtent, vékony ajkait is alig mozgatta.

Egyébként ez volt az egyedüli alkalom, amikor szólt hozzánk. A csapóablakot több alkalommal kinyitotta, hogy beadja a raktárból hozott gyógyszert, hogy (amikor az ügyészekhez hívtak) utasítsa egyikünket, öltse magára a zubbonyt, vagy ha sétálni vitt – de mindig beérte egy kézmozdulattal. [...]

Hagyta, hogy Radu elmondja a magáét, becsukta az ablakot, és eltűnt. Gere végigfeküdt a priccsen, és feszülten arra összpontosította akaratát, hogy parancsoljon beleinek. Tanakodtunk, mihez kezdjünk. Elég sok idő múltán hátra csapódott az ajtó, és belépett a foglár, kezében egy ócska hajlított székkal, amelynek elfűrészelték a lábait, és kiemelték a lapját. Intett Gerének, hogy próbálja ki, s azzal távozott, rá sem hederítve a pillanat izgalmában túljátszott hálálkodásunkra. Ezek szerint jelentette a dolgot a parancsnokságon, így született a döntés, hogy ez legyen a megoldás. A szék vagy korábban készült, amikor történt már hasonló eset, vagy most állították elő.

Úgy véltük, emberünk tisztességen teljesítette feladatát, de messziről lerítt róla, hogy a Gerével esett kellemetlenség hidegen hagyja, ha a főnöke csak megvonta volna a vállát, annyiban marad. Az ő baja, ha egyszer öreg és tehetetlen! Akivel ez az „érzéketlen” váltásban dolgozott, jól megtermett, hízásnak indult fiatalabb férfi volt, minden jel szerint cigány. Megállás nélkül kerepelt, beszéde a kelleténél sokkalta több szóból állott. De ironikus is volt, ha szólt hozzánk, sohasem mulasztotta el, hogy halvány célzást ne tegyen korábbi társadalmi pozíciónkra, amiben az is benne volt: örvend, hogy most ő parancsolhat nekünk. Leplezetlen gúnnyal és lenézéssel bánt velünk, s ha az ő irányításával kellett mennünk valahová, úgy terelt bennünket, mint kis juhnyájat. Már a külseje olyan volt, mintha kezében botot tartana.

Jóval később, a tárgyalás folyamán, megismertem a börtön igazgatóját is. Ezredes volt, civil ruhát viselt. Van róla egy felejthetetlen emlékem: megragadta a karomat, megpenderített, és arrébb lökött a katonai törvényszék folyosóján hisztérikus dühében, hogy a PVB használni merészelte az intézmény közcéjét az ő kifejezett jóváhagyása nélkül. [...]

Egy nap a foglárak bejöttek a cellába, s mindegyikünknek átadtak egy nagy, vaskos borítékot – az átvételt aláírásunkkal igazoltuk. A boríték a vádiratot tartalmazta – a dolgozat inkább terjedelmes tanulmánynak látszott, mintsem jogi dokumentumnak. [...] Két teljes napon át olvastam összeszorított fogakkal, s alig tudtam úrrá lenni azon a fojtogató érzésen, amit a kénköves kigőzölgés láthatatlan párái váltottak ki. Mások akkora szüneteket tartottak olvasás közben, hogy többszöri nekirugaszkodással egy hét alatt fejezték be. Egyébként nem is sürgetett senki. a mérget befecskendezték a cellákba, s most hagyták, hogy magunkba szívjuk, járjon át bennünket örök életünkre. [...]

Alig fél évvel az „eseményeket” követően, amikor okaikat és jellegüket illetően javában zajlottak még a politikai viták, amikor arra nézve, hogy milyen történelmi meghatározás illik rájuk (felkelés, államcsíny, csoportos ifjonti vitézkedés, külföldről irányított lázadás stb.), homlokegyenest ellentétes változatok kerültek forgalomba és csaptak össze egymással, a dolgozat, mint egyedül szentesíthető, „az

egész nép forradalma” kifejezést használta. (Szembeszökő a hasonlóság az 1944. augusztus 23-i események meghatározásával, mintha bizony a kettő ugyanazon magas doktrína forrásából merített volna, lévén hogy örökre az örökös Románia fölélt. Akárcsak akkor, az előfeltevés az volt, hogy az ellenállás bármely formája – előtte vagy utána – nép- és nemzetellenes magatartás, ennél fogva kíméletlen büntetést von maga után. Következésképp a vádlottak minden egyes tette és véleménye az alábbi két, vitán fölüli alaptételhez viszonyítandó: 1. társadalmi forradalom volt, 2. az egész nép részvételével. Az ezzel ellentétes adatokat kizárták a jogi elemzés látóteréből, kirekesztették a per köréből. A vádirat szerzői ennek az értelmezésnek a tudatát tulajdonították a korábbi Politikai Végrehajtó Bizottságnak is, úgy állították be a dolgokat, mintha az már december 17-e estéjén tisztába jött volna azzal, hogy mi az egyértelmű helyzet. Ezt egyetlen bizonyíték sem támasztotta alá, épp ellenkezőleg, világos jelek mutattak arra, hogy a dolog fordítva állott, ám a vádirat magát a kategorikus kijelentést kezelte bizonyíték gyanánt.

Mihelyt ezeket a cáfolhatatlan premisszákat lefektették, már csak annak a rögzítése maradt hátra, hogy a PVB elszánta magát arra, hogy a forradalmat vérbe fojtsa és a román népet kiirtsa. A december 17-i ülés jegyzőkönyvében foglalt tények mind elmentmondtak ennek a konklúciónak, az ügyészek azonban ezeket habozás nélkül félresöpörték. Kiterjedt, aprólékos, durva hamisítást végeztek. Mellőzték azt, ami nem felelt meg, átértelmeztek, kiforgattak, vádló töltettel láttak el mindent, ami csöppet is kétértelmű volt. A szerzők csavaros észjárása eredményeképpen megszületett végül a következtetés, kimondatott a látélet: a bűn neve – népirtás.

Teljes mértékben igazolódott a „négyek” ügyében ítélkező bírák nagyszerű felfedezése, akárcsak a tárgovístei „törvényszék” magas fokú szakmaisága. Amikor azt a 170 oldalt olvastam, nem volt birtokomban szakmai dokumentáció a népirtás büntetére vonatkozóan, ahogyan azt a háború után nemzetközi fórumok kidolgozták.

Épp ennyire kevésbé felkészültnak bizonyult a közvélemény is a román igazságszolgáltatás e hallatlan erejű felismerésével kapcsolatban. Senki nem hangoztatott ellenvéleményt, amikor kihirdették azokat az ítéleteket, amelyek Romániát a törvényszéki kazuisztika élvonalába emelték. [...] A vádirat nem jogi aktus volt, hanem a fél éve Romániában lezajlott eseményeknek, továbbá annak az eléggé összefüggéstelen gyorsíró jegyzőkönyvnek leegyszerűsítő, túlhajtott átpolitizálása, amelyben minden egyes szóhoz, szünethez vagy mögöttük meghúzódó gesztushoz egy rajoni propagandista toldott hozzá jelképes jelentést. [...]

Hogy a dolgozattól teljes mértékben idegen volt a jog szelleme, az a tény is bizonyította: nem egyénekéről szólt, nem személyes vétkességet írt körül – holott a büntető törvénykezés más ítélkezést nem ismer –, hanem bűnelkövetők valóságos kolhozával operált. Az egész rakást együtt vizsgálták, a PVB amolyan többfejű sárkányképét mutatta. Jóllehet a büntetések olyan személyekre kellett kiszabni, akiknek saját nevük volt, a bűnösség egy összemosódó testületre vonatkozott. Láthatóan ez volt az egyetlen módja annak, hogy megkerüljék a gyanúsítottak személyes vétkességének bizonyítására vonatkozó kötelezettséget, hogy túltegyék magukat azon: nem képesek az érintettek személyével külön-külön megbirkózni. A kategorikus megrovás, az intézményes politikai hovatarozás, a feltételezés, hogy ha egyszer az egész elvetendő, akkor ezért a teljes felelősség a töredékre hárul – ez adta a szavakat a vádlók tollára. [...]

A jilvai börtön foglya voltam 1990 nyara és 1992 ősze között, leszámítva egy rövid megszakítást az utolsó év elején, amikor a legfelső törvényszék katonai osztálya felmentő ítéletet hozott. Kezdetben egy különálló szárnyban található cellámat néhány, az „eseményekben” szerepet játszó vidéki tisztel osztottam meg. Miután az ő ügyüket áthelyezték a megyei törvényszékekre, több hónapig egyedül voltam a cellában, ami lehetővé tette, hogy írjak. Ebben a kedvező helyzetben kezdtem nap-

lót is vezetni. Közeli cellákban volt elhelyezve Ion Radu, valamint Olteanu tábornok (Pană, Szász és egy-két tiszt társaságában). 1990 végén egy ideig kórházban voltam (őrizet mellett), amikor pedig visszajöttem, az egyik központi épületrészbe avanszáltam – átmenetileg a Brăila megyei első titkár, Lungu, majd pedig egy időre Manea Mănescu és Andruța volt a cellatársam. (Valójában neki is Nicolae Ceaușescu volt a neve, akárcsak a bátyjának, a családban Nicunak szólították, de a börtönben az apja nevét használták a tévedések elkerülése végett.) [...] Az éhségsztrájk alatt egy cellában laktam Ioan Tomával, majd az újabb fogva tartás idején Postelnicu és ismét Manea Mănescu volt a cellatársam.

Amikor Andruța és Mănescu mellett a cella harmadik lakója lettem, úgy találtam, hogy kettejük között eléggé feszült a viszony. Andruța, a belügyminisztérium Otopeni-i tisztképző iskolájának parancsnoka, tábornok, nyers, fölényes, merev személy volt, egyenesnek vélt beszéde valójában durvaságot takart, nem tudom eldönteni, hogy ez a kaszárnyai szellemnek vagy neveltetésének volt-e a következménye. Érdes magatartásában, hajthatatlan beszédmódjában, kemény replikáiban mintha családi vonásra ismertem volna, s ez helyenként magára N. C.-ra emlékeztetett. Az elnök azonban nála csiszoltabb volt, ő tudott lágyabb, hajlékonyabb is lenni (bár nem tudom, ez valódi lényét is érintette-e, vagy csupán felszíni engedmény volt), láttam felszabaldultan is nevetni, elfogulatlan, bölcs emberre valló iróniával. A klán vérmérsékletéből Andruța csak ezt a metsző nyersséget őrizte meg magának, mindenre türelmetlenül reagált, mintha az általa mondottakat, még a legkisebb ügyekben is, szentírásként kellene kezelni, ő pedig azokból nem engedhet. Született fanatikus volt, ezt a hajlamát csak fokozta tisztifoglalkozása és betegsége. Súlyos cukorbeteg volt (akárcsak a bátyja), szigorú orvosi előírások szerint étkezett, saját maga gondoskodott gyógyszeres kezeléséről, kezdve a reggel hatkor beadott első injekcióval. [...]

Volt egy kedvenc beszédtémája, ő hozta elő, ha velem társalgott, és annak kapcsán egész sor bizalmas dologba beavatott. Ez a téma Elena Ceaușescu személye volt. Az első feltevés, amelyet bizonyossággként próbált tudomásomra hozni, és amelyért kész volt körömszakadtáig kiállni, noha én kétségeimet hangoztattam: az elmúlt években Elena Ceaușescu külföldi titkosszolgálatoknak dolgozott. Egyetlen bizonyítékkal sem támasztotta alá ezt a szenzációs kijelentést, csak következtetéseket, feltevéseket, közvetve mellette szóló tényeket adott elő. Szerinte nem azért gyakorolt káros hatást N. C.-ra, mert ostoba volt, ahogyan az a közvéleményben elterjedt, hanem ezt tudatosan tette. „Hogyan, helytelen döntéseket sugallt neki, és szándékosan ártott az országnak?” – kérdeztem. Szerinte nem érdekelte, kinek árt, egyedül az foglalkoztatta, hogy mi jó neki. „És miféle jó az, ha a férje, a klán feje, kudarcot vall egyik vagy másik téren az ország vezetésében?” „Az a férj kudarcra és nem az övé” – válaszolta erre. „Na és hol szakadt meg érdekeik összefonódása?” „A hatalom kérdésében.” „Vagyis?” „Vagyis ott, ahol eldől, hogy kié a hatalom”. „Igazán? – kérdeztem. – De hiszen a klán a hírek szerint Nicut szemelte ki. Ő tehát saját számlára dolgozott volna, férje és fia ellenében?” Igen, Andruța meggyőződése szerint ebben sántikált. „Mint feleség, mondjuk, kapható lehetett árulásra – jegyeztem meg –, de mint anya?” Amire Andruța zavaros történetekkel állt elő ókori és középkori királynőkről, akik minden habozás nélkül ugyanígy jártak el, hogy megkaparintsák a trónt. Nyíltan közöltem vele, hogy ezek a történelmi utalások engem nem győznek meg. Kértem, adjon szilárdabb támpontokat. Már ha van neki, különben... Kötélnek állt. Előhozta Tito válasát. Mit gondolok, miért vált el a feleségtől? Egyébként a hivatalos közleményben tételesen az szerepelt: Jovánka beleszólt a közügyekbe. A sor Mao Ce-tung feleségével folytatódott. Nem a saját érdekében ármánykodott, egész Kínát felfogatva? Szóba hozta még Peron utolsó feleségének dossziéját. Csakhogy ő – hívtam fel a figyelmét – kívárta a tábornok halálát. „De azért, hogy ő lehessen halála után az elnök, nem lépett már korábban működésbe?”

Felkértem, nevezze meg a szóba jöhető külföldi titkosszolgálatokat. Az oroszra, az amerikaiakra gondol? Talán egyikre is, másikra is – válaszolta talányosan. „Vajon nem túlbecsülése ez Elena Ceaușescunak? – szegeztem neki a kérdést. – Nálam is jobban kell tudnia, hogy nem volt valami nagy ész.” „Rosszra minden nőnek van esze” – válaszolta széles vigyorral. Hosszas szünetet tartott, érezhető volt, hogy következik a nagymama: „Vannak konkrét tények is!” „Az már más – szoltam erre. – Ki velük!” Egy ideig tartózkodott attól, hogy megtörtént dolgokról beszéljen. Valahányszor visszatért a témára, hogy más nézőpontból vesse fel Elena Ceaușescu állítólagos árulását, én pedig emlékeztettem a „konkrét tényekre”, azonnal alábbhagyott a lendülete.

Végül azonban felfedte a titkot. Mint kiderült: ez élete nagy titka. A bizonyítékok arra nézve, hogy sógornője nemcsak hajlamos volt összeszűrni a levelet idegenekkel, de már meg is tette, méghozzá fiatalon, ő pedig rajtakapta, s az árulásnak ő az egyedüli szemtanúja. „Ne mondja” – mondtam erre, és biztattam, vágjon bele, figyelmesen hallgatom. Íme, hogy s mint történt. A háború idején a bátyja már udvarolt a lánynak. Mit udvarolt! Rendesen szerették egymást, mint férfi és nő, épp csak nem keltek egybe. N. C. börtönben ült, és Andruța elment a lány lakására, hogy üzenjen valamit a fivérének, vagy megtudjon a lánytól valamit. Elena albrétben lakott a sógornőjével, szintén bebörtönzött bátyja feleségével. Nagy nehezen odaért – valahol Bukarest szélén laktak –, hát az ajtó zárva. Ez neki rosszul jött. Sétált egyet, térült-fordult, majd visszatért. Egyszer csak zeneszót hallott kiszűrődni. Szólt a gramofon. Tehát vannak odabent! Nem akarnak vendéget fogadni? Nem hagyta magát. Megkopogtatta az ablakot, dörömbölt az ajtón, bekiáltott. Végül az ajtó résnyire megnyílt. Egy kis lökés, és már bent is volt.

„Mit gondol, mit láttam, amikor beléptem? Két német volt a szobában. Igen, két katonára, váll-lappal. Idegesen izegtek-mozogtak. Felálltak, és közölték, hogy épp menni készültek. A két lány viszont nyugodt volt. Egyikük intett, majd felvilágosítanak, ha a férfiak távoztak. Az asztalon sütemény, csokoládé, konyak. A gramofon lejárt, kikapcsolták.” A két német – nem emlékezett, tiszták voltak-e vagy alacsonyabb rangfokozatúak – udvariasan elbúcsúzott, kezet nyújtottak neki is, és elmentek. Ő nem vonta felelősségre a hölgyeket, nem faggatózott, mivel semmi joga nem volt. Várta, mit mondanak. Előadtak egy komplikált mesét, amelyből az derült ki, hogy olyan információkat szereznek tőlük, amelyeket továbbítanak Petrescunak. Állításuk szerint különleges helyzetben ismerkedtek meg velük, s mindenről, amit mondtak, kiderült, hogy különleges, azaz titkos, felforgató.

„Netán gavallérok voltak” – próbálkoztam az egyszerű magyarázattal. „Maglehet, ámbár ahogyan találtam őket, nem annak látszottak. Még csak nem is táncoltak. A gramofon szólhatott azért is, hogy elfedje a beszédet.”

„Ez – mondtam – csupán közvetett bizonyíték arra nézve, amit állít. Abból, hogy ötven évvel ezelőtt találkozott két vacak német katonával, nem következtethetek arra, hogy...” De valami másra voltam kíváncsi. „Szólt erről a bátyjának?” – kérdeztem.

Határozottan tagadta. „Hát vele szóba került még valaha?” Erre is nemmel válaszolt. „Ellenben...” „Ellenben mi?” „Ő nem felejtette el!” Felnevettem. Hogy felejthetne el egy nő ilyesmit? „Bizonyára végig megfigyelés alatt tartotta. Hacsak elfogadható módon elő nem adta a dolgot a férjének. De még akkor is...” „Úgy nem felejtette el, hogy pikkelt rám – tette hozzá Andruța. – Látni sem bírt. Én voltam a legutálatosabb testvér. A többieket is ellenem heccelte. Annyi év alatt nem jártam összesen a házukban – és mutatta, hogy egy kezén megszámlolhatná. – Ő tartott távol.” „Talán ezért is tulajdonít neki ördögi terveket.” Nem adtam nagy súlyt a szavaimnak, csupán azt kívántam tudomására hozni, hogy szerintem nem tud komoly érveket felsorakoztatni elmélete mellett.